

# De kanonnade van woorden en beelden van Pjeroo Roobjee

Eric Bracke

Als de citaten op een achterplat van een boek in iets uitblinken dan is het wel in het nietszeggende. Je leest ze en voor je het boek weer omdraait, ben je ze al vergeten. Het beeldende citaat op de achterkant van Pjeroo Roobjees *De kleinzoon van de letterzetter* (1995) - „Pjeroo slijpt kiezels van woorden waar wij ons aan schrammen...” is bij mij wel blijven hangen. Het zijn regels uit het gedicht „Pjeroo's Song” van Hugo Claus, die door de schrijver-schilder-toneelmaker Roobjee steevast als „mijn eminente kunstbroer” wordt omschreven. Voluit luidt Claus' vers:

*Pjeroo slijpt kiezels van woorden  
waar wij ons aan schrammen,  
hij lanceert lasso's van lassende zinnen  
en wij verstrammen,  
hij verbeeldt ons geklungel in de jungle  
met zijn infanterie van fonemen  
rijdt hij door de velden van ons ongemak,  
verpakt ons in onze tegenovergestelden.*

De andere „eminente kunstbroer” van Pjeroo Roobjee heet Jan Declair. Vlaanderens toneeltrots was bij haast alle „serieuze” toneelprojecten van Pjeroo Roobjee betrokken. De regie van Roobjees toneelstuk *De verrijzenis van de Fameuze Monseigneur Hamlet, Prins van Denemarken* door Jan Declair bij het Nederlands Toneel Gent (NTG) tijdens het seizoen 1992-1993 kan als een erkenning van hun samenwerking worden beschouwd.

Om het plaatje van Roobjees artistieke persoonlijkheid compleet te maken, moet hij zeker ook als schilder worden voorgesteld. Dat was immers het gebied waarop hij enkele jaren geleden het meest van zich deed spreken.

*werd geboren in 1960 in Wetteren.  
Studeerde sociale wetenschappen  
aan de R.U.Gent. Hij is redacteur  
van de cultuurredactie van het dag-  
blad „De Morgen”.  
Adres: Wegvoeringstraat 115,  
B-9230 Wetteren*

Een hoogtepunt in Roobjees schilderkunstige carrière was zijn deelname aan de Biënnale van Venetië in 1980. Zijn doeken die pamflettaire inhouden vertolkten met onder anderen Hitler en Mussolini als protagonisten, genoten op de biënnale een bijzondere belangstelling. Een Duitse televisiezender kwam zelfs opnamen maken in het Belgisch Paviljoen.

De schilderkunstige productie van Jan Burssens' dicrbaarste leerling is de laatste jaren echter stilgevallen. In interviews maakte de kunstenaar met het eeuwige „sjekkie” in de mondhoek er geen geheim van dat het hem aan geld ontbreekt om doek en spieramen te kopen. Hij zal mij dan ook de constatering niet kwalijk nemen dat zijn naam weerklinkt vindt in de Vlaamse letterkunde, de schilderkunst en bij het toneel, maar dat hij er op 52-jarige leeftijd niet veel beter aan toe is dan Job. Ook dat is typerend voor deze *Einzelgänger* die wars van trends en modes koppig zijn eigen weg ging.

### Le Petit Prince

Pjeroo Roobjee begint zijn levensloop in Gent op 7 februari 1945 als Dirk de Vilder, een naam die op de lijst van uitslagen van de wielervedstijden voor amateurs, en bijgevolg ook in romans van Roobjee, niet zou misstaan. Aan Bart Vanegeren (in *Knack*) vertelde de schrijver immers dat hij voor het vinden van potige, Vlaams klinkende namen voor zijn romanpersonages wel eens zijn toevlucht neemt tot de rangschikkingen van deze wielervedstijden. Zo viste hij voor zijn roman *Pralina's Pracht* de naam Michel Seynaeve op. Maar toen bleek dat Claus, die zich wat dit betreft eerder op telefoonboeken verlaat, zijn hoofdpersonage in *Het Verdriet van België* ook al Seynaeve wilde noemen, veranderde Roobjee de naam van zijn romanfiguur in Severeys.

Dirk de Vilder groeide in de Gentse Meelstraat op als jongste in een arbeidersgezin met een erg ondernemende vader. Karel de Vilder begon thuis een buurtbibliotheek, ging ijs venten aan de kust, nam in 1962 zijn gezin mee naar Amsterdam om er tramconducteur te worden, en was vervolgens een tijdlang fabrikant van eau de cologne in een oud loodsje op de Haarlemmerdijk. De coöperatie was voor vader Karel de Vilder de belichaming van het socialistisch ideaal. In het volle koude-oorlogklimaat ging hij geregeld op reis naar bestemmingen achter het IJzeren Gordijn. Moeder Simone Robier, wier familienaam door de kunstenaar fonetisch werd omgespeld tot het pseudoniem Roobjee - raakte na enige tijd gewend aan de bevestigingen die haar man ook telkens koste wat kost wilde realiseren. In een interview met Rudy Vandendaele (in *Humo*) omschrijft Pjeroo Roobjee hem als „een kinderlijke man, een figuur uit Le Petit Prince”. Het voornemen van de jonge Dirk de Vilder om schilder te worden, bezorgde zijn ouders dan ook geen slapeloze nachten. Wel probeerde moeder, die afkomstig was uit de verarmde burgerij, hem te



Pjeroo Roobjee, „Groot Hollands naakt - Rembrandt intiem”, 1968, olie op doek, 200 x 180 cm.

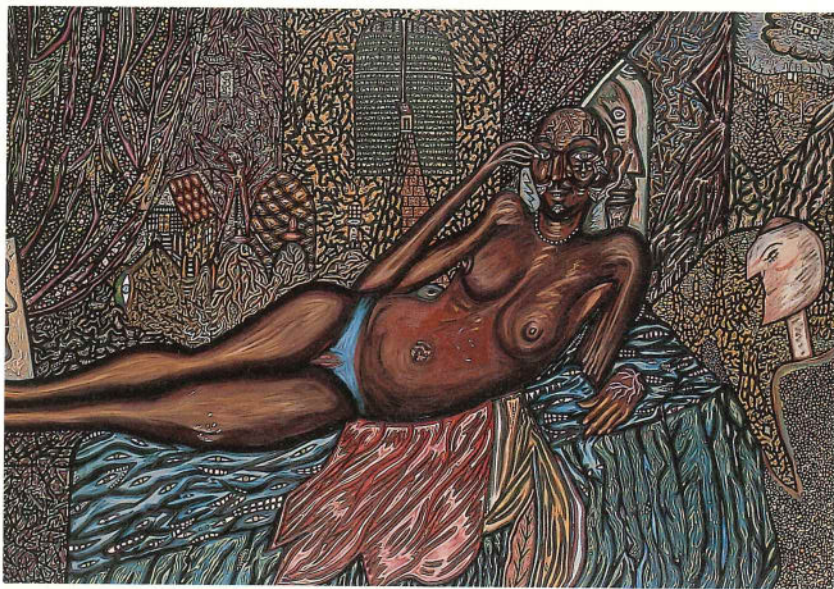
vergeefs aan te zetten om de artistieke ambities om te zetten in een regentaatsdiploma.

Al op vijftienjarige leeftijd had Pjeroo Roobjee zijn eerste persoonlijke tentoonstelling in Den Draak in Gent. In datzelfde jaar begon hij aan de Gentse academie een opleiding waar hij onder anderen les kreeg van Vlerick en Burskens. De invloed van deze leraren werkte in de periode na zijn opleiding nog een tijdje door in zijn schilderijen. Het kleurenpalet neeg toen nog naar pasteltinten en de figuratie was niet zo nadrukkelijk aanwezig. Line de Wynter, die een proefschrift schreef over de themata in Pjeroo Roobjees schilderkunstig oeuvre (1993-1994, RUG), tekende de volgende woorden van Burskens op: „Roobjee werd geïnitieerd door twee personen die een zwak hadden voor Bonnard: Vlerick en ik ook. De manier van zijn toets, van de opbouw van zijn schilderijen was Bonnard.” Na zijn opleiding ging Roobjee in 1965 in militaire dienst. Een voorbeeldig patriot kon hij met dertien dagen

onwettige afwezigheid niet worden genoemd. Wellicht hebben de uniformen, die in Roobjees schilderwerk meestal symbool staat voor blinde machtsuitoefening, wel iets te maken met deze ervaringen. In 1986 - het jaar waarin zijn experimentele debuutroman *De nachtschrijver* met de Leo J. Krynprijs werd bekroond - trouwde Roobjee. Uit dit huwelijk, dat drie jaar stand hield, werd zijn zoon Remco geboren. Het was een turbulente periode, waarin de kunstenaar zijn veelzijdigheid manifesteerde: hij speelde een rolletje in de eerste NTG-productie en voerde performances en acts uit. Voor zijn schilderwerk werd Roobjee voor het eerst genomineerd voor de prijs *La Jeune Peinture Belge 1967* (later gebeurde dat nog een paar keer). Roobjee sloot zich in die periode niet op in de eenzaamheid van zijn atelier. In het roerige jaar 1968 nam hij deel aan enkele contestatieacties: tegen de commercialisering van de kunst en tegen de isolering van kunst in „paleizen”. Dat belette niet dat onder andere in de bekende Gentse galerie Foncke een eenmanstentoonstelling van hem liep en dat zijn werk eveneens te zien was op talrijke exposities van Belgische kunst in het buitenland. Ook in de daaropvolgende jaren zal zijn werk, samen met dat van andere Belgische kunstenaars, vaak in het buitenland worden tentoongesteld.

In Amsterdam had Roobjee kennisgemaakt met de Provo- en Kabouterbeweging. Bij de verkiezingen van 1970 behaalde hij als lijsttrekker van *Louter Kabouter* net niet genoeg stemmen om zitting te hebben in de Gentse gemeenteraad. Wel werd Pjeroo Roobjee aanvankelijk uitverkoren om België, samen met Jef Verheyen en Etienne Elias, te vertegenwoordigen op de Biënnale van Venetië, maar om duistere redenen zou Jef Verheyen met drie andere kunstenaars naar de Giardini di Castello vertrekken. In eigen land toonde Roobjee onder de titel *Die Geschichte wird mir Recht geben* zijn reeks antifascistische schilderijen in de galerie M.A.S. in Astene. Zijn werk in heftige en giftige kleuren onderscheidde zich toen al enige tijd van zijn vroege schilderijen. Hij was geleidelijk verhalen gaan uibeelden in een assemblage van verschillende geschilderde fragmenten. Eind jaren zeventig verliet hij deze werkwijze en liet protagonisten optreden in een decor volgestouwd met voorwerpen en symbolen. De vaak terugkerende symbolen vormen een eigen beeldtaal, die Roobjee al sinds de late jaren zestig begon te ontwikkelen. Zichzelf beeldde hij in die periode verschillende keren als hermafrodit af. Al vanaf 1967 doken de lauwerkransen op die de hoofden van de personages kronen en daarna werden ook de banaan, de duif, het bebloede mes, de besmeurde hand en het afgesneden been geïntroduceerd. Ook uit het freudiaanse repertorium werd gretig geput: penissen, vagina's, borsten, tongen, faecaliën en pis werden veelvuldig en nadrukkelijk geborsteld. Vanaf de jaren zeventig gaf hij zijn tot de laatste vierkante centimeter doek uitgewerkte taferelen het aanschijn van een toneelscène, door





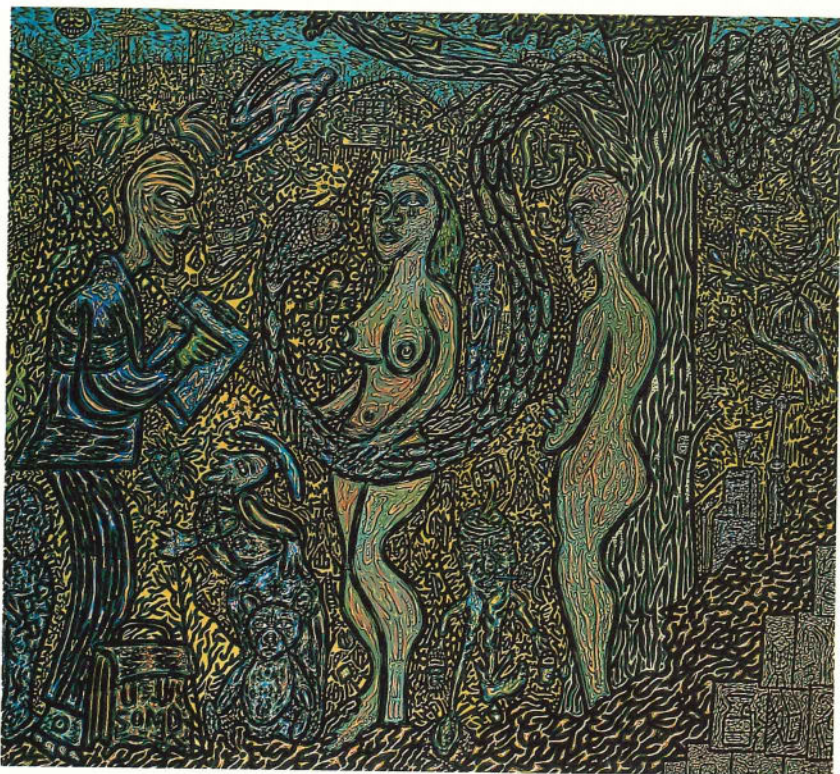
Pjeroo Roobjee, „Mijn bloedeigen zwartgeblakerde Madonna-van-de-Waterlieden (onbekend maar niet onbemind)”, november 1988-februari 1989, olie op doek, 196 x 276 cm.

weggeschoven schouwburggordijnen te schilderen waarbinnen velerlei personages acteren.

In *De laatste innerlijke strijd van Dolfje Zalfje* (1970) laat hij de laatste episodes die voorafgaan aan de zelfmoord van Hitler elkaar overlappen in één en hetzelfde decor. Hij laat de verschillende tijdstippen als het ware indikken tot een geconcentreerd tafereel. Tot zijn bekende antifascistische doeken van omstreeks 1970 behoren ook de afbeelding van Hitler met jarretelles en Eva Braun in een mannenonderbroek (*Wandelaars van Berchtesgarden*, 1969) en *Het intieme huwelijksetentje van die goede, ouwe Goering* (1971). In dat laatste werk beeldde hij de bruiloft van Goering met de actrice Emmy Sonneman uit. Aan de rijke feestdis, met tussen de overvloedige spijzen het bebloede mes, ingewanden, organen en afgesneden lichaamsdelen, zitten ook Hitler en zijn trawanten aan.

Mocht hij in 1970 niet naar Venetië, een jaar later werd Roobjee wel uitgestuurd naar de Biënnale voor Beeldende Kunst in Sao Paulo (Brazilië). Dat verblijf maakte een diepe indruk op de kunstenaar, die op deze omgeving zijn verlangen projecteerde naar het onbereikbare Arcadië, waarover hij het herhaaldelijk heeft. In hetzelfde jaar verliet hij bovendien zijn geboortestad Gent om in Poëke een vervallen kasteel met 32 kamers te gaan bewonen. Hij richtte er het *Roobjee museum en -archief voor Stad en Lande* op. Vier jaar later moest hij ook daar zijn biezen pakken en nam hij zijn intrek in het „Rattengood” in Hansbeke.





Pjeroo Roobjee, „Twintig wintervesten (om zelf te breien)”, februari-augustus 1990, olie op doek, 200 x 220 cm.

De kunstenaar was al die tijd echter niet alleen met schilderen bezig geweest. Overdag hanteerde hij het penseel en 's nachts de pen. Na zijn experimentele debuutroman *De Nachtschrijver* (1966), dat als een registratie van semi-bewuste en onderbewuste ervaringen kan worden beschouwd, bracht Sonnevile (Brugge) *Situaties, projekten, privileges en zedelijke verplichtingen* uit. Twee jaar later verscheen het boek *Hoe de slang het vogeltje biologieert: een ongelooflijke desalniettemin ware reportage*, en het literaire blad *Yang* publiceerde gedichten van Roobjee bij tekeningen van Karel Dierickx. De roman *Vincent en Astrid van Gogh verdwijnen in een korenveld*, een ingewikkelde aaneenschakeling van groteske gebeurtenissen die zich ergens in een fantaisistische toekomst afspelen, kwam in 1977 uit. Deze werken zijn nog moeilijk te vinden en worden in een naslagwerk afgedaan als „kolderproza, (dat) vrij geforceerd en overladen (aandoet)” of als „bizar, vaak cru verhalend proza”.

Eveneens in 1977 voerde de door Roobjee opgerichte vereniging tot bevordering van stichtend herentoneel, Eikels worden bomen, zijn stuk *Verliefde harten of de listen ener Jonker* op. De hele artistieke klik van Gent was op de been om deze ode aan het amateurtoneel in het Brouwershof, „in de

nabijheid van het liefelijke kerkje van het bekoorlijke Semmerzake", zoals het affiche vermeldde, bij te wonen.

Al die jaren bleef het voor Roobjee ook druk op het tentoonstellingsfront. De Vereniging van Belgische Kunstcritici bekroonde in 1977 zijn tentoonstelling bij Lens Fine Art in Antwerpen. Toch waren niet alle critici even lovend over zijn sterk narratieve schilderkunst. De gevoelige verfopbreng moest wijken voor een kannonade van agressieve beelden. Roger Marynissen schreef in *De Standaard*: „Zijn (geschilderde) verhaal verzuipt in een kwalijke hutsepot. Donald Duck, kitsch, papenvreterij, nazi-iconografie en zijn altijd weerkerende hermafrodieten klutst hij samen. Steeds met eenzelfde saus, namelijk erotiek die dragonders en collegestudenten gemeen hebben. (...) Kijkend naar het werk vermoed ik niet alleen een gebrek aan kunde, maar ook een gebrek aan visie.” De criticus anticipeerde als volgt op de tegenwerping dat Roobjee zijn schilderijen juist als brutale, ongenueanceerde pamfletten had bedoeld: „Wellicht worden opmerkingen onontvankelijk verklaard. Want wat slap is, is slap bedoeld.”

Toch bestond er een zekere consensus wat betreft Roobjees schilderkunstige kwaliteiten, want zoals reeds vermeld, mocht hij met Jan Burssens, Hugoké en Gal in 1980 België vertegenwoordigen op de Biënnale van Venetië. Kort daarna bleken zich op de retrospectieve tentoonstelling in Turnhout (1981) enkele opmerkelijke veranderingen voor te doen in de beeldtaal van Roobjee.

Inmiddels was Roobjee verhuisd naar de vroegere gemeenteschool in Zegelsem, waar hij thans nog leeft als „conservator” van het Archief ter bevordering van de Spraakverwarring der XXIste Eeuw. In zijn archief bewaart hij elke gedrukte tekst - in welke vorm ook uitgegeven - die hem onder ogen komt en laat vermoeden met enige liefde tot stand te zijn gekomen.

Op de tentoonstelling van nieuw werk bij Lens Fine Art, eveneens in 1981, waren geen personages meer te bespeuren. De figuratie, die verdrongen was door vegetale landschappen met een verhoogde aandacht voor de penseelvoering, kwam echter na enkele jaren weer opduiken. Vaak ging de nadrukkelijke herkenbaarheid van de figuren van vroeger verloren in een verstrengeling van amorfe wezens. Spoedig echter keerde de kunstenaar terug naar zijn bekende duidelijke uitbeelding van een thema in een decor. Die evolutie bleek uit de tentoonstelling in 1988 bij galerie William Wouters in Oost-Eeklo: *Vlaanderen, o welig huis, dag en nacht lig ik wakker van U*. Deze titel verwees naar een van de schilderijen die er hingen en is een uitdrukking van Roobjees bijzondere relatie tot Vlaanderen. In een kranteninterview (Karel van Keymeulen, *Het Nieuwsblad*) verklaarde hij toen: „Ik heb geen grond, wortels in deze gouw en toch leef ik hier. Want ik hang hier niet als een tak

in de lucht. Ik leef in en tegen Vlaanderen, dat probeer ik te achterhalen, dat is één van mijn stokpaardjes.”

### Literatuur en toneel

Die dubbelzinnige relatie met Vlaanderen is in zijn literaire werk nog sterker aan de orde. Het meest kenmerkende van Roobjees romans is immers die meesterlijke, bombastische pastiche van de (Oost-)Vlaamse volkstaal. De schrijver ontwikkelde een kleurrijk, tegelijk liefderijk en ironisch taalidoom dat wemelt van archaïsmen, neologismen en kromme Vlaamse uitdrukkingen.

Afgezien van *Liefdesvoerdriet* (1981) verscheen in de jaren tachtig geen enkele roman van Pjeroo Roobjee. Toch was het manuscript van *Pralina's Pracht* al in 1983 beëindigd. Hugo Claus was erg enthousiast en raadde zijn vriend aan het manuscript naar De Bezige Bij te sturen. De redacteur van de Amsterdamse uitgeverij was minder opgetogen; hij noemde het boek subliem, maar vroeg zich af waarover het nu precies ging. Wellicht staan de Nederlanders onwennig tegenover die vreemde, zelfverzekerde taal in de romans van Roobjee: bombastisch maar terzelfdertijd met een aardse, zinnelijke klankkleur, en hoekig als kiezels. Uiteindelijk kwam het manuscript terecht bij de Antwerpse uitgeverij Nioba, die in de jaren tachtig ook al verschillende toneelstukken van Roobjee had uitgegeven. De bekendste daarvan zijn in chronologische volgorde: het met Jan Declair in gedachten geschreven *Het offer is te kort* (monoloog) en *Wolfsklem*, het door het jonge gezelschap 't Gebroed opgevoerde *Mijn zoetje junior* (regie Jan Declair) en het door de Vize Gasten op de planken gezette *Heldendeugd*. Na deze toneelstukken achtte Nioba in 1990 de tijd rijp om *Pralina's Pracht* op de markt te brengen. Maar dit boek met de vele gecompliceerde gebeurtenissen op een denkbeeldig eiland, waarbij het hoofdpersonage Michel Severeys zich net als de Britse consul Firmin uit Malcolm Lowry's *Under the volcano* langzaam dooddrinkt, kreeg weinig aandacht. Kort daarna ging de uitgeverij Nioba op de fles, maar de uitgeverij Kritak toonde interesse voor Roobjees volgende manuscript, *Dodemanskamer*, dat met enige welwillendheid door de pers werd ontvangen.

In vergelijking met *Pralina's Pracht* is de structuur eenvoudiger en het taalgebruik minder maniëristisch. Voor een kennismaking met de schrijver zijn de recente romans van Roobjee - vooral *De kleinzoen van de letterzetter* (1995) en in iets mindere mate *Van het Nieuwland* (1996), beide uitgegeven bij Van Halewyck - vanwege hun toegankelijkheid het meest geschikt. Hocwel de ironische toon en het opvoeren van weinig nobele helden die vooral eigenbelang nastreven, aansluit bij het vroegere werk, zijn beide romans lichtvoetiger. Maar hoeveel genoeg ik als lezer ook beleefde aan bepaalde passages, het geheel blijft spankracht missen. Het lijkt alsof de rijke en gelaagde taal die





Pjeroo Roobjee, „Ivoren torens, innerlijke burchten”, februari-september 1990, olie op doek, 200 x 220 cm.

de personages spreken hen afleidt naar zijpaadjes en zo een boeiende ontwikkeling in de weg staat.

Toch borstelt Pjeroo Roobjee in zijn romans schitterende portretten. Hij zet op een rake manier meewarige personages vol dramatiek neer, die al meteen in de spanning tussen wat ze zeggen en bedoelen - de typisch Vlaamse conversatie - hun psychologie openbaren.

Zijn dialogen met een bijzonder dramatisch gehalte zijn vaak ongeëvenaard. De conversaties, ook in de romans van Roobjee, zijn bij uitstek thea-tertaal; ondanks de gekunsteldheid herken je vooral authenticiteit. Roobjee beschikt blijkbaar over een bijzonder zintuig, waarmee hij de schrijnende schoonheid in de volkstaal aanvoelt. Met een intelligente empathie legt hij die taal weer in de mond van zijn personages en overstijgt daarbij verre het geknutsel met woorspelletjes en dubbele bodems. Daarom schuilt in Roobjee een groot toneelschrijver, zeker als hij erin zou slagen zijn personages op een minder willekeurige en meer dwingende wijze verder te laten evolueren.